

До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 2023-40
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77

ВІДГУК

**офіційного опонента Головащенко Ольги Сергіївни
на дисертаційну роботу Гайдамаки Вікторії Олександрівни на тему:
«Теоретико-правові засади функціонування соціальної держави в умовах
європейської інтеграції», подану на здобуття
ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Однією з тенденцій, що характеризують спрямованість розвитку теорії та практики державного будівництва цивілізованих країн у ХХ сторіччі, є поступове сприйняття та реалізація теорії демократичної, соціальної, правової держави. Розробка та реалізація концепції соціальної держави у межах теорії демократичної, правової держави стала одним із найбільш значущих соціальних досягнень ХХ ст., що забезпечує оптимальний варіант соціального та економічного розвитку, а також політичну стабільність в суспільстві. Дана концепція стала основою для розвитку не лише окремих держав, але й функціонування Європейського Союзу як наднаціональної організації влади. За цих умов, враховуючи той факт, що у Конституції 1996 р. Україна визначена як демократична, соціальна, правова держава, а також з підписанням Україною Угоди про асоціацію з ЄС, особливої актуальності та практичної значущості набувають дослідження тенденцій та наслідків державно-правового розвитку країн, що реалізують дану модель державності. У цьому зв'язку особливий інтерес становить аналіз концепції соціальної держави, особливостей побудови та розвитку, що сприятиме подальшій еволюції теорії соціальної правової держави, а відтак має не лише теоретичне, але й важливе практичне значення.

На сьогодні комплексні дослідження, присвячені питанню теоретико-правових засад функціонування соціальної держави в умовах європейської інтеграції, відсутні, незважаючи на значну кількість вітчизняних та зарубіжних

науковців, що досліджували різні аспекти соціальної державності. Особливої уваги в умовах сьогодення потребує дослідження питання сучасного розуміння сутності соціальної держави, враховуючи вплив глобалізаційних процесів на цей феномен.

Дисертаційну роботу В.О. Гайдамаки виконано відповідно до планів науково-дослідної роботи кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми «Теоретичні та практичні проблеми сучасного міжнародного права та іноземного конституційного права» (державна реєстрація № 0111U000954 УкрІНТЕІ). Вказане вище засвідчує, що тема, присвячена проблемам функціонування соціальної держави в умовах європейської інтеграції, обрана для дослідження В. О. Гайдамакою, є актуальною та своєчасною.

Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Представлена дисертаційна робота є цілісним, завершеним дослідженням. Її структура та зміст виважені й логічно побудовані, дозволяють усебічно розкрити авторський концептуальний підхід до розкриття особливостей функціонування соціальної держави в умовах європейської інтеграції.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації не викликає сумнівів та полягає, насамперед, у тому, що дисертаційна робота є однією з перших робіт в загальній теорії права, що присвячена комплексному дослідженню питань, пов'язаних із визначенням теоретико-правових засад функціонування соціальної держави в умовах європейської інтеграції. Наукова новизна дослідження визначається як самою постановкою проблеми, так і підходом до її дослідження з урахуванням ступеня розробленості відповідних питань, що становлять зміст предмета дослідження.

У роботі авторкою вперше аргументовано тезу про те, що послідовне розширення Європейських Співтовариств, а згодом Європейського Союзу, незмінно призводить до висхідної конвергенції. Всупереч очікуванням,

Європейська інтеграція поєднує ринкову інтеграцію із соціальною гармонізацією високого рівня у певних сферах, зокрема щодо здоров'я та безпеки на робочому місці, протидії дискримінації. «Вихідний» або «низхідний» характер конвергенції на тих чи інших етапах інтеграції залежить від економічного контексту: у ситуації довгострокового та повсюдного безробіття низхідний тиск може взяти гору, наприклад, через загальне ослаблення позицій профспілок.

Авторкою розкрито зміст поняття «цифрова соціальна держава», під якою пропонується розуміти новий режим надання державних послуг і соціального забезпечення, тісно пов'язаного з цифровими даними і технологіями, що призводить до нових форм контролю та підтримки; при цьому цифрова соціальна держава – це не новий тип держави, а якісна характеристика соціальної держави в XXI столітті.

У дисертації вперше доведено, що соціально-екологічна держава гарантує належний соціально-екологічний захист найбільш вразливих верств населення, а також місцевостей, що стикаються з кліматичними ризиками, передбачає екологічну співпрацю міст з сільською місцевістю. Саме тому, соціально-екологічний перехід носить поліцентричний характер, тобто місцевість і кожна громада може і повинна брати в ньому участь.

Доведено, що Європейська соціальна модель має на меті запобігання соціальному розходженню в Європейському Союзі і насамперед у євроні, оскільки воно (розходження) підриває легітимність європейської співпраці, заснованої на довірі, яка є необхідною умовою продовження процесів розширення та поглиблення європейської інтеграції.

У дослідженні аргументовано тезу про те, що відкриті методи координації є ключовими для соціального порядку денного Європейського Союзу, оскільки вони допомагають державам-членам виробити спільне бачення соціальних викликів, співпрацювати та вчитися на практиці один одного, створювати нову динаміку на шляху просування та імплементації соціальних реформ, а також

сприяють виробленню політики, що ґрунтується на знаннях, орієнтованій на відкритість, прозорість та участь.

Доведено, що для того, щоб зміцнити Економічний і валютний союз, усунути деякі з початкових недоліків його дизайну, зробити його більш конкурентоспроможним і здатним сприяти зростанню, Європейська комісія сприяє розвитку соціального виміру Економічного і валютного союзу. Це, зокрема, передбачає розвиток здатності економічних механізмів управління та політичних інструментів враховувати і вирішувати проблеми, пов'язані з зайнятістю та соціальною політикою в Європейському Союзі, допомагаючи всім державам-членам досягти потенціалу зростання і зайнятості та покращення соціальної згуртованості відповідно до цілей інтеграційного процесу.

Визначено, що відмінною рисою сучасного стану європейської інтеграції є процес створення соціального виміру – Європейської соціальної моделі, яка впливає із загального ядра цінностей і стосується забезпечення високого рівня соціального захисту, визнання важливості діалогу між соціальними партнерами та необхідності сприяння соціальної згуртованості як найважливішого елементу процесу європейської інтеграції. Європейська соціальна модель – це новий феномен європейської інтеграції, заснований переважно на неоліберальній логіці Єдиного внутрішнього ринку та Економічного та валютного союзу, який не отримав свого логічного завершення через складність реструктуризації інституційної та політичної основи європейського проекту, що потребує фундаментального перегляду установчих договорів.

Аргументовано, що європейська інтеграція сприяє наповненню новим змістом поняття «соціальна держава». Так, інтеграційний процес обумовив асиметрію між політикою, спрямованою на створення та ефективне функціонування вільного ринку, та політикою, що втілює цінності соціальної держави. Якщо економічна політика швидко європеїзувалася, то соціальна політика тривалий час залишалася прерогативою національних урядів. Як наслідок, соціальна держава була «конституційно» обмежена приматом норм

європейського права, пріоритетом якого є забезпечення економічної інтеграції, функціонування Єдиного ринку, Економічного та валютного союзу, що суттєво обмежувало її фінансові можливості. Така ситуація зумовила необхідність європеїзації соціальної політики, результатом чого стало запровадження Європейської соціальної моделі.

Дисертація В. О. Гайдамаки є комплексним, логічно завершеним самостійним дослідженням, присвяченим проблемі теоретико-правових засад функціонування соціальної держави в умовах європейської інтеграції.

Достовірність і обґрунтованість сформульованих у дисертації В. О. Гайдамаки положень, висновків і пропозицій базується на використанні основних методів наукового пізнання й підтверджується публікаціями авторки у вітчизняних та зарубіжних фахових виданнях, доповідями на наукових конференціях. Теоретичну і методологічну основу дослідження складає критичний аналіз іноземних і вітчизняних фундаментальних праць з загальної теорії права, конституційного права, права Європейського Союзу та політології.

Чітка постановка мети та наукових завдань дозволили авторці достатньо чітко і логічно викласти власне бачення стосовно розуміння соціальної держави, її класифікації, соціального права ЄС, Європейської соціальної моделі та її співвідношення з національними моделями соціальної держави держав-членів ЄС.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в роботі, стали логічним завершенням проведеної здобувачкою наукового пошуку. Його результати представляють теоретичну цінність, а **практичне значення одержаних результатів** полягає в тому, що вони можуть бути основою для подальших наукових розробок у цій сфері і використовуватись у науково-дослідній сфері для розвитку недостатньо розробленого в юриспруденції наукового напрямку, пов'язаного з дослідженням відносин щодо функціонування національних моделей соціальної держави в рамках Європейського Союзу, а також формування Європейської соціальної моделі; у нормотворчій діяльності, як теоретичний матеріал для наукового обґрунтування проектів положень

нормативно-правових актів в сферах розбудови соціальної держави, захисту соціальних прав, а також співпраці України та Європейського Союзу з питань приведення національного законодавства у відповідність до *acquis* ЄС; у інтерпретаційно-правовій діяльності, як теоретичний матеріал для наукового обґрунтування положень, пов'язаних з конституційним принципом соціальної держави, а також законодавства Європейського Союзу, які не знайшли достатнього відображення в чинному законодавстві та в правових позиціях Конституційного Суду України; у навчальному процесі при викладанні загальної теорії права, конституційного права, права Європейського Союзу, права соціального забезпечення; в науково-дослідницькій роботі аспірантів, магістрів та бакалаврів; в інформаційно-аналітичній сфері для поширення знань про розбудову Європейської соціальної моделі.

Дослідження ґрунтується на комплексному, системному підході, характеризується належним рівнем наукових узагальнень.

У праці застосовуються широкий спектр методів пізнання, серед яких: загально-логічні методи і прийоми дослідження, як аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція, аналогія, моделювання, системний підхід, вірогіднісні (статистичні) методи (розділи 1; 2); діалектичний метод, який був використаний для кращого розуміння наукової проблеми, поставленої в цьому дослідженні, аналізу сучасних і перспективних викликів соціальній державі, розкриттю їх потенціалу в процесі модернізації соціальної держави (підрозділи 1.3; 1.4; 2.2; 2.4); структурно-функціональний підхід, що дозволив дійти висновку, що з часом соціальні програми та політика різних національних моделей соціальних держав в межах Європейського Союзу набувають значної схожості одна з одною, однак при цьому національні моделі соціальної держави залишаються різними, незважаючи на те, що всі вони в сучасних умовах час від часу стикаються із програмами жорсткої економії (підрозділи 1.2; 2.1; 2.2; 2.3); метод формалізації забезпечив точний вираз думок, гіпотез і висновків з метою виключення можливості неоднозначного їх розуміння (розділ 1; 2); прогностичний метод було використано для визначення

напрямів і перспектив розвитку Європейської соціальної моделі, а також концепції демократичної, соціальної, правової держави (підрозділи 1.3; 1.4; 2.1; 2.2; 2.3); історико-порівняльний метод (підрозділи 1.1; 1.2; 2.1; 2.2); метод порівняльного дослідження (підрозділи 1.2; 2.2; 2.3) та інші. Так, наприклад, системний підхід дозволив розглянути європейські національні моделі соціальної держави як систему, що функціонує в межах Європейського Союзу як інтеграційного об'єднання, заснованого на єдиній системі цінностей і принципів, що розвивається в напрямі формування Європейської соціальної моделі (розділ 1; 2), а використання інноваційних методів оцінки соціальної політики з використанням динамічного моделювання та системної інженерії дозволило отримати нове розуміння добре вивчених тем у соціальній політиці, зокрема, визначення конкретних структурних механізмів у системах соціальної держави, на які можна направити політику, щоб застосувати реальні зміни у наведеній системі (підрозділи 2.1; 2.2).

Емпіричну базу дослідження становить інформація, отримана завдяки аналізу матеріалів судової практики Суду Справедливості ЄС в частині тлумачення та застосування законодавства Європейського Союзу.

Авторкою опрацьовано значний масив наукових та нормативних джерел, а також судової практики Суду Справедливості ЄС, що безпосередньо чи опосередковано торкається теми дисертації – 523 джерел, переважна більшість з яких іншомовних. Це свідчить про достатній рівень обізнаності дисертанта у питаннях, які ним досліджуються, та забезпечує відповідний рівень обґрунтованості зроблених ним висновків і пропозицій.

Повнота висвітлення наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях. За темою дисертаційної роботи опубліковано 10 друкованих наукових праць, з них 3 статті у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у закордонному фаховому науковому періодичному виданні, а також 6 тез доповідей на конференціях.

Відповідність змісту автореферату та основних положень дисертації. Анотація ідентична основним положенням дисертації, її зміст відповідає змісту

роботи, достатньо повно розкриває сутність задач дослідження, висвітлює наукові положення, пропозиції та висновки, що сформульовані і викладені у дисертаційній роботі. Оpubліковані праці повністю відображають результати дослідження. Порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації та фабрикації) в роботі не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження.

У цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Гайдамаки Вікторії Олександрівни, варто окреслити низку положень, які містять дискусійні теоретичні позиції, що потребує додаткової аргументації авторки або може стати предметом подальших наукових досліджень.

1. У підрозділі 1.3. «Екологічна держава і її місце в концепції демократичної, соціальної, правової держави» проводиться аналіз зв'язку соціальної та екологічної держави, виділяючи відмінності між цими двома політико-правовими явищами, які, на думку авторки, полягають у тому, що соціальна держава забезпечує значний перерозподіл ресурсів, а екологічна держава також розподіляє витрати і вигоди, пов'язані з екологічними благами і шкодою, але розподільчі ефекти рідко є основним обґрунтуванням політики, а інструменти, що використовуються для перерозподілу зобов'язань і прав, часто організовані по-різному. Водночас, на нашу думку, враховуючи засади виникнення та існування цих двох феноменів, доцільно говорити не про відмінності, як такі, між ними, а про специфічні риси та специфіку існування концепції екологічної держави в межах соціальної, тим більше, що саме на цьому ставиться наголос у назві підрозділу.

2. У підрозділі 1.3. «Екологічна держава і її місце в концепції демократичної, соціальної, правової держави», при дослідженні впливу цифрових технологій на навколишнє середовище, авторка пропонує декілька шляхів зменшення цифрового впливу на довкілля. Одним із варіантів вона вважає максимальне подовження терміну служби обладнання/терміналів, тобто обмін терміналів (комп'ютери, екрани, планшети, смартфони та інша техніка) лише тоді, коли він перестав працювати. Ця думка має спірний характер, адже,

на нашу думку, немає прямого взаємозв'язку між зменшенням негативної дії на екосистему через подовження терміну служби обладнання, тобто, коли не зменшується в цілому використання обладнання, а навпаки подовжується.

3. У підрозділі 1.4 «Цифрова соціальна держава: особливості функціонування в умовах європейської інтеграції» зазначається, що використання соціальною державою цифрових технологій дозволяє провести децентралізацію соціальної політики, що супроводжується передачею на муніципальний рівень відповідальності за турботу про соціально незахищені верстви і групи населення (молодь, інваліди, багатодітні, малозабезпечені, хронічно хворі та літні люди), що теоретично, на думку авторки, має наблизити соціальну допомогу до отримувачів послуг, а самі послуги зробити більш дешевими і ефективними (с. 85). Водночас, далі за текстом йде теза про те, що муніципальні органи влади не мають досвіду, структурних засобів та достатніх коштів для створення власних сховищ великих даних, розробки постійно функціонуючої інформаційних панелей та систем прогнозування, через що муніципальні органи вимушені звертатися до організацій приватного сектора, які спеціалізуються у наданні відповідних послуг (с. 88). Тобто теза про доступність, ефективність та наближеність соціальної допомоги з місцевого рівня до отримувачів послуг викликає сумнів.

4. На нашу думку, авторці доцільно було б провести аналіз співвідношення концепцій екологічної та цифрової держави в межах соціальної, враховуючи певний антагонізм між цими двома моделями (так званий «вуглецевий слід цифровізації») та тісний взаємозв'язок обох концепцій із концепцією соціальної держави.

Разом з тим, висловлені пропозиції та зауваження здебільшого мають дискусійний характер та істотно не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Загальний висновок. Дисертаційна робота виконана на високому теоретичному рівні, оформлена згідно з нормативними вимогами і стандартами з дотриманням системного викладення матеріалу. Робота написана державною

мовою, стиль викладення матеріалу – науковий, літературний. Основні положення, висновки, пропозиції та рекомендації дисертації в цілому характеризуються послідовністю, логічністю, аргументованістю і завершеністю.

Дисертаційне дослідження Гайдамаки В.О. за своїм змістом і загальною спрямованістю відповідає обраній нею спеціальності 081 «Право», та пройшло належну апробацію. Дисертаційна робота є комплексним, логічно завершеним самостійним дослідженням, що дає підстави для висновку про відсутність положень, що можуть бути витлумачені як порушення академічної доброчесності.

Керуючись вищевикладеним, можна зробити висновок, що дисертаційна робота Гайдамаки Вікторії Олександрівни на тему «Теоретико-правові засади функціонування соціальної держави в умовах європейської інтеграції» відповідає вимогам до оформлення, які передбачені Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а його авторка **Гайдамака Вікторія Олександрівна** заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

провідна наукова співробітниця
Науково-дослідного інституту
державного будівництва та
місцевого самоврядування
Національної академії
правових наук України,
кандидатка юридичних наук,
старша наукова співробітниця

Ольга ГОЛОВАЩЕНКО

ЗАСВІДЧУЮ

Завідувач ВК

(Handwritten signature)
(Handwritten signature)